

## 46. Dede Korkut boylarına göre bozkır kavimlerinde aile<sup>1</sup>

Mazhar NARŞAP<sup>2</sup>

**APA:** Narşap, M. (2024). Dede Korkut boylarına göre bozkır kavimlerinde aile. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 778-787. DOI: 10.29000/rumelide.1420133.

### Öz

Aile toplumun temel taşı olarak görülmektedir. Bozkır kavimlerinde aileler, her ne kadar çekirdek aile olarak toplumda yer alsa da güçlü akrabalık bağları kurmak ve bozkır coğrafyasının zorlu şartlarına karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele etmek için çocuklarını diğer boylardan evlendirmektedirler. Evlenme çağına gelen erkek çocukta kahramanlık gösterip ad alma gibi özellikler aranmaktadır. Erkek çocuğunun evlenme çağına geldiğini düşünen aile, kızın ailesine görücü göndererek kızı istemektedir. Kızın ailesi ise birtakım hediyeler istemekte ve böylece iki aile arasında söz kesilmektedir. Söz ya da nişana küçük düğün adını veren bozkır insanı daha sonra düğün toyu düzenleyerek erkek ve kızın aile kurduğunu topluma ilan etmektedirler. Ailenin devamlılığını çocuk sağlamaktadır. Çocuğu olmayan ailenin ocağı sönmüş gibi görülmektedir. Bozkırın temel taşı olan aile ve ailenin oluşumu, çocuk gibi hususlar hakkında bozkır kültür tarihine dair bilgi veren kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklardan birisi de Dede Korkut Boylarıdır. Dede Korkut Boyları: Dresden, Vatikan ve Türkmen nüshası olmak üzere üç nüsha ve 13 boydan oluşmaktadır. Bu boyların her birinde bozkır kavimlerinin siyasi, sosyal, askerî, dinî ve ekonomik hayatı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Dede Korkut Boyları, bozkır toplumunun temel taşı olan aile ile ilgili de önemli bilgiler vermektedir. Erkek ve kadının önemi, kız isteme, başlık, nişan, düğün, çocuk gibi ailenin kurulmasındaki törenler ve aile fertleri gibi birçok hususta Dede Korkut Boyları önemli bilgiler vererek bozkır toplumunda ailenin yeri ve önemine ışık tutmaktadır.

**Anahtar Kelimeler;** Bozkır, Kültür, Toplum, Aile, Dede Korkut.

<sup>1</sup> **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

**Çıkar Çatışması:** Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

**Finansman:** Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

**Telif Hakkı & Lisans:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

**Kaynak:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

**Benzerlik Raporu:** Alındı – Turnitin, Oran: %9

**Etik Şikayeti:** editor@rumelide.com

**Makale Türü:** Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.12.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1420133

**Hakem Değerlendirmesi:** İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

<sup>2</sup> Dr., (Ankara, Türkiye), narsapmazhar5@gmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-5104-2054.

## Family in steppe society according to Dede Korkut stories<sup>3</sup>

### Abstract

The family is seen as the cornerstone of society. In steppe tribes, families take place in society as nuclear families. Boys are married off to other tribes and girls go to other tribes as brides. The most important purpose of this is to ensure strong kinship ties to fight against the harsh conditions of the steppe geography in unity and solidarity. Characteristics such as heroism and taking a name are sought in the boy who reaches the age of marriage. The family, who thinks that the boy has reached the age of marriage, sends a suitor to the girl's family and asks for the girl. The girl's family, on the other hand, asks for some gifts in return for their daughter and thus a promise is made between the two families. The steppe people, who call the promise or engagement a small wedding, then organize a wedding toyu and announce to the society that the boy and the girl have established a family. It is known that the child ensures the continuity of the family. The hearth of the family without children is seen as extinguished. There is information about the family, which is the cornerstone of the steppe, and the formation of the family, such as children, in the sources that provide information on the history of steppe culture. One of these sources is the Dede Korkut tales. Dede Korkut consists of three copies (Dresden, Vatican and Turkmen copies) and 13 tribes. Each of these tales contains information about the political, social, military, religious and economic life of the steppe tribes. Dede Korkut gives important information about the family, which is the cornerstone of steppe society. Dede Korkut tribes shed light on the place and importance of the family in the steppe society by giving important information on many issues such as the importance of men and women, the ceremonies and family members in the establishment of the family such as asking for a girl, dowry, engagement, wedding, and children.

**Keywords;** Steppe, Culture, Society, Family, Dede Korkut.

### Giriş

Bozkır kavimlerinde siyasi yapılanma il-bod-boy-urug- oğuş şeklindedir. Burada il, en üst makam olan devleti; bod, boylar birliğini; boy, sülaleler birliğini; uruğ, sülaleyi; oğuş ise aileyi ifade etmektedir. Siyasi sıralamada görüldüğü üzere bozkır kavimlerinde toplumun temel taşı ailedir. Bozkır aile yapısı baba ailesi tipindedir. Ancak diğer toplumlarda olduğu gibi bozkır toplumunda baba ailesini baskıyla değil; sevgi ve şefkatle idare etmiştir. Ayrıca ailede, babanın yanı sıra annenin de belirli bir sorumluluğunun olması bozkır ailesinin bir dayanışma içerisinde olduğunu göstermektedir.

Ailede çocuk, ailenin devamı olarak görülmekte, çocuğu olmayan aile ise ocağı sönmüş olarak ifade edilmektedir. Erkek çocuğu olan aileler, çocuklarının evlenme çağına gelmeden önce toplum yararına

<sup>3</sup> It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

**Conflict of Interest:** No conflict of interest is declared.

**Funding:** No external funding was used to support this research.

**Copyright & Licence:** The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

**Source:** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

**Similarity Report:** Received - Turnitin, Rate: 9

**Ethics Complaint:** editor@rumelide.com

**Article Type:** Research article, Article Registration Date: 23.12.2023-Acceptance Date: 20.02.2024-Publication Date: 21.02.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1420133

**Peer Review:** Two External Referees / Double Blind

kahramanlık gösterip ad almalarını diğer bir ifadeyle alp olmalarını istemektedirler. Çünkü kahramanlık gösterip ad alan kişi aynı zamanda toplumdaki yerini de almış olmaktadır. Bu anlayışın bir devamı olarak Anadolu'da evlenecek olan erkek çocuğunun önce askere gitmesi gerektiğinin söylenmesi kültürel sürekliliğin devamını göstermektedir.

Kahramanlık göstermiş ad almış ve evlenecek çağa gelmiş olan erkek çocuğun ailesi görücü göndererek diğer boylardan kız istemektedirler. Bozkırda erkekler diğer boylardan kız almakta, kızlar da diğer boylara gelin gitmektedir. Burada amaç, bozkır coğrafyasının hem iklim şartlarına hem de siyasi zorluklarına karşı birlik ve beraberlik içerisinde mücadele edecek bir akraba topluluğu oluşturmaktır. Dede Korkut Boylarındaki evliliklerin de boylar arasında olduğu görülmektedir. Salur Kazan'ın dayısının Dış Oğuz beyi Oruz olması, Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in karşılaştıklarında birbirlerini tanımamaları, Kazan Bey'in oğlu Uruz'un eşiyle ilgili olarak yapmış olduğu vasiyette el kızı ifadesini kullanması ve Deli Dumrul'un canını almaya gelen Azrail'e eşiyle helalleşmek istediğini söylerken eşinden yad kızı diyerek bahsetmesi vb. şekilde olan örneklerden anlaşıldığı üzere kızlar diğer boylara gelin gitmekte, erkekler de diğer boylardan gelin almaktadırlar.

Bozkır coğrafyasında, evlilik dışı münasebetlerde bulunan kişilerin, toplum tarafından ağır bir ceza ile cezalandırılmış oldukları kaynaklarda yer almaktadır. Dede Korkut Boylarından olan Tepe Göz Boyunda, Çobanın peri kızı ile evlilik dışı münasebette bulunması ve bunun sonucunda Tepe Göz'ün doğması, Tepe Göz'ün, Oğuz halkına büyük zarar vermesi anlatılmaktadır. Bu boyda sembolik olarak evlilik dışı münasebetlerin topluma vermiş olduğu zarar ifade edilmektedir (Ergin, 2014, s.172-173).

Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesi boyunun anlatımı her ne kadar sembolik olsa da evlilik dışı ilişkilerin toplumu nasıl bozduğuna ve türlü felaketlere sürüklemiş olduğuna bir örnektir. Bozkır topluları, aile yapısını korumak için gerekli önlemler almışlar ve bunları uygulamışlardır. Aile yapısına ve topluma zarar veren evlilik dışı münasebette bulunan kişinin ölümle cezalandırıldığını İbn Fadlan seyahatnamesinde anlatmaktadır (Şeşen, 2010, s.11).

Bozkır coğrafyasında aile ve ailenin oluşumuyla ilgili kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Bu kaynaklardan biri de Dede Korkut Boylarıdır. Dede Korkut Boyları, bozkır kavimlerinin siyasi, askerî, dinî ve ekonomik yaşamı hakkında bilgiler verdiği gibi sosyal bir konu olan aile ile ilgili de bilgiler vermektedir. Dede Korkut Boyları ailenin oluşumu ile ilgili öncelikle görücü gitmesi, kız isteme, söz - nişan, düğün toyu gibi törenler hakkında bilgi verdiği gibi ailenin devamı olan çocuk hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

### **Görücü- Kız isteme**

Bozkır toplumunda aile evlenme ile oluşmaktadır. Evlilik çağı gelmiş olan erkek çocuğu olan aile, dünür veya görücü adı verilen kişiler aracılığıyla kızın ailesine haber göndermekte ve kızı ailesinden istemektedir. Her iki aile arasında yapılan görüşmenin neticesi olumlu olursa erkek ve kız arasında söz kesilmektedir.

Erkek tarafı kız tarafına kalın adı altında hediye vermektedir. Fakat verilen bu kalın kıza karşılık verilen bir maddi değer değildir. Çünkü bozkır coğrafyasında kadın bir köle değildir (Ögel, 2001, s.259) Erkek tarafının, kız tarafına gönderdiği kalın, esasında ailenin devamlılığının teminatıdır. Çünkü kalını veren erkek kadını boşadığı takdirde vermiş olduğu kalını geri talep edememektedir. Eğer kadın kocasını terk

eder ve baba evine dönerse erkeğin verdiği kalını geri iade etmek durumundadır. Bu ifadelerde de görüldüğü üzere kalın, ailenin devamlılığının bir sigortasıdır (Ögel, 2001, s.260).

Erkek tarafının kız tarafına verdiği kalın, mal ve eşya olduğu gibi kahramanlık göstermek de kız için verilen kalın gibi görülmüştür. Dede Korkut Boylarından, Kanglı Koca oğlu Kan Turalı Boyunda, Trabzon tekfurunun kızı için Kan Turalı; boğa, deve ve aslanla savaşmış ve bu hayvanları yenmesinin neticesinde kızı alabilmiştir. Kan Turalı'nın bu hayvanlarla mücadele etmesi kızı verilen kalının sadece mal ve eşya olmadığını göstermektedir (Ögel, 2001, s.262).

Bozkır toplumunda görülen görücü ve kız istemeye Dede Korkut Boylarında da rastlanmaktadır. Dede Korkut Boylarından, Bamsı Beyrek Boyunda, Bamsı Beyrek Banu Çiçek ile karşılaştıktan sonra babasına evlenmek istediğini ve evleneceği kızın da kendi gibi alp özellikleri taşımasını istediğinde babası Bamsı Beyrek'in istediği kızın Banu Çiçek olduğunu anlar ve beylerini toplayarak durumu onlarla istişare eder. Çünkü Banu Çiçek'in abisi olan Deli Kaçar kız isteyeniy öldürmektedir. Beylerin istişaresinin neticesinde Banu Çiçek'i istemek için Dede Korkut'u görücü gönderirler. Kızı isteyen Dede Korkut'a, Deli Kaçar kalın olarak; hiç kısrak görmemiş bin aygır, hiç dişi deve görmemiş bin erkek deve, bin kulaksız kuyruksuz köpek, bin de pire ister. Bu durumu Bamsı Beyrek'in babasına haber eden Dede Korkut, Deli Kaçar'ın istediklerini götürerek kızı alır (Gökyay, 2007, s.65-68). Bamsı Beyrek Boyunda anlatıldığına göre evlenecek yaşa gelmiş erkek çocuğu olan aile, kızın ailesine aile büyüklerini veya toplumun önde gelen kişilerini görücü olarak göndermektedir. Gelen görücüler kızı, kızın aile büyüklerinden isterler. Bu isteğin karşılığında da kızın aile fertleri kalın istemektedir. Bu kalın miktarı verildikten sonra önce söz ve nişan yapılmakta daha sonra da düğün hazırlıkları başlamaktadır.

### Söz-Nişan

Söz kesimi, bozkır kavimlerinde çok değer verilen büyük bir anlaşmadır. Bu tören esasında evliliğin onaylandığı ilk aşamadır. Nişan ise kalın anlaşması ve söz kesimi hediyeleriyle gerçekleşmektedir. Nişanlı ifadesine denk kullanılan adaklı sözü ise dikkate değer bir ifadedir. Çünkü nişan evlenmek için bir vaat ve aynı zamanda bir ön akittir. Dede Korkut Boylarında da nişanlanma görülmektedir. Bamsı Beyrek, Banu Çiçek ile karşılaştıktan sonra Banu Çiçek evleneceği erkeği denemiş ve aralarında at yarışı, ok atımı ve güreş gibi müsabakalar yapmışlardır. Bunların hepsinde Banu Çiçek'i yenen Bamsı Beyrek, Banu Çiçek'in parmağına bir nişan yüzüğü takmıştır. Dede Korkut Boylarında nişan törenine küçük düğün adı verildiği Yalancı oğlu Yaltacuk: "*Küçük düğünü yaptı, büyük düğüne mühlet koydu.*" şeklindeki ifade de görülmektedir (Gökyay, 2007, s.72). Nişana küçük düğün adı verilirken esas düğüne ise ulu düğün adı verilmiştir.

### Düğün

Bozkır toplumunda düğün, yeni ailenin kurulduğunu, akraba ve dostların bir araya gelerek çeşitli eğlenceler yapmasına verilen addır. Esasında düğün bir toydur. Bundan dolayı Harezmsahlar çağında buna, gelin toyu denilmiştir (Ögel, 2001, s.269). Dede korkut Boylarında ise nişan törenine küçük düğün, evlenme toyuna ise ulu düğün adının verildiği görülmektedir. Bozkırda düğün başlamadan önce düğüne davet edilecek olan kişilere ok gönderilerek düğünlerinin olduğu haber verilmektedir. Burada okun davetiye olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Anadolu'da düzenlenen düğünlere gelecek olan kişilere ise okuntu adı verilen davetiyenin gönderilmesi kültürel sürekliliği göstermektedir.

Bozkır toplumunda davetliler, çağırıldıktan sonra düğün hazırlıklarına başlanmaktadır. Bu hazırlıkların başında ise gelin odasının kurulması gelmektedir. Gelin odasının nereye kurulacağı ise damat olacak kişinin atacağı ok ile belirlendiği Dede Korkut Boylarında yer alan “Oğuz zamanında bir yiğit evlendiği zaman nereye ok atarsa gelin odası oraya kurulurdu şeklindeki ifadeden de anlaşılmaktadır (Gökyay, 2007, s.68). Gelin odasının ipekli kumaş ve tüllerle süslendiğini söyleyen Kaşgarlı Mahmut, gelin odası içinde münderü kelimesini kullanmaktadır. Harezşahlar devletinde ise gelin odası terek ev olarak adlandırılmıştır. Birçok örnekte görüldüğü gibi bozkır toplumunda gelin odası önemli bir yer tutmaktadır.

Damat ve gelininin düğünde özel kıyafetler giydiği, tarihin ilk dönemlerinden itibaren görülmektedir. Bozkır toplumunda damatlar al bir kaftan giymektedirler. Dede Korkut Boylarından, Bamsı Beyrek Boyunda Bamsı düğününde al bir kaftan giymiştir. Anadolu’da düzenlenen düğünlerde damat olan kişinin koluna kırmızı kurdele bağlanması söz konusu al kaftanın bir yansıması ve damatlığın bir işareti olarak düşünülebilir. Gelin de düğünde çeşitli özel elbiseler giyerek süslenmektedir. Aynı zamanda gelinin yüzü tabu sayılmakta, gelinin yüzünü yabancıların görmemesi gerekmektedir. Bu düşünceyle gelinin yüzü bir duvak ile örtülmektedir. Bu duvak damat tarafından körümdük veya görümlük adıyla geline verilen hediye ile açılmaktadır. Gelinlerin yüzüne örtülen duvağın renginin al olduğu Banu Çiçek’in, Beyrek için yaktığı ağıtta geçen “vay al duvağımın iyisi” şeklindeki ifade de görülmektedir (Ergin, 2014, s.77).

Düğünde hem damadın hem de gelinin yanında yardımcı olmaları için sağdıç bulunmaktadır. Sağdıçın varlığı Göktürkler çağından beri bilinmektedir. Sağdıç olan kişi damadın en yakın arkadaşıdır. Bazı yerlerde sağdıca yoldaş adı da verilmektedir (Ögel, 2001, s. 172). Anadolu’da düzenlenen düğünlerde de damat olan kişinin yanında sağdıçın olması kültürel sürekliliğinin devam ettiğini göstermektedir. Damadın yanındaki kişiye sağdıç denilirken gelinin yanındaki kişiye kılavuz denilmektedir. Gelin kılavuzu, geline eşlik etmekte, yön göstermektedir. Anadolu’da kılavuzluk yapan kadınlara danışık, düyüşü ya da yenge adı verilmektedir. Kız evinden gelen çeyizlere de yengeler bakar. Zaten kadınlar arasında söz sahibi aracı da onlardır. Dede Korkut Boylarında da gelin olan Banu Çiçek’in maiyetindeki kırk kız, gelinin hem arkadaşları hem de çeyizidirler. Boyda geçen Kısırca Yenge ise gerçek bir yenge olmalıdır (Ögel,2001, s.272).

Düğün hazırlıkları tamamlandıktan ve gelin süslendikten sonra erkek tarafı kız tarafına gelin alayı düzenleyerek gitmektedirler. Gelin, baba evinden düğün yerine at üzerinde getirilmektedir. Baba evinden alınarak erkek tarafına getirilen kıza, eve gelen anlamında gelin, kızını veren aile ise erkeğe güvenilen anlamında güvey ifadelerini kullanmaktadırlar (Koca, 2010, s.126).

Gelin babasının evinden alınıp düğün yapılacak yere getirildikten sonra düğün başlamaktadır. Bozkır toplumunda yapılan düğünlere gelen halka ikram edilmek için çeşitli yemekler yapılmış buna da düğün toyu adı verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut’un, küden adı verdiği düğün yemeğine (Kaşgarlı, 2015, s.174) Dede Korkut Boylarında da rastlanılmaktadır. Bu boylardan Bamsı Beyrek Boyunda Bamsı Beyrek’in düğününde düşmanları obayı basarlar ve Bamsı Beyrek esir düşer ve Yalancı oğlu Yaltacuk Bamsı’nın esir değil öldüğünü söyler ve ispat olarak da Bamsı’nın kendisine daha önceden vermiş olduğu bir gömleği kana bulayarak gösterir. Bunun üzerine Banu Çiçek’in abisi olan Deli Kaçar, Banu Çiçek’i, Yalancı oğlu Yaltacuğa verir. Bamsı Beyrek esir olduğu kaleye gelen tüccarlardan bu durumu öğrenmesi üzerine kaleden kaçarak obasına gelir. Obaya geldiğinde Yalancı oğlu Yaltacuk ile Banu Çiçek’in düğünün olduğunu görür ve bu düğüne ozan şeklinde katılarak önce şölen yemeğine gider. Daha sonra da Banu Çiçek’in olduğu gelin odasına giderek kendisini tanıtır. Bamsı Beyrek’i tanyan Banu Çiçek,

Bamsı Beyrek'in yaşadığını anne ve babasına müjdelere. Bamsı Beyrek esir olduğu düşman kalesine sefer eder ve oradaki arkadaşlarını kurtararak obasına geri döner. Banu Çiçek ile düğün yapan Bamsı Beyrek'in düğün toyunda deveden buğra, attan aygır, koyundan koç kesilir. Kırk gün kırk gece düğün toyu yapılır (Ergin, 2014, s.98).

Dede Korkut Boylarından bir başka boy olan Kan Turalı Boyunda ise Kan Turalı, Trabzon tekfurunun kızını almak için tekfurun aslan, deve, boğa gibi hayvanları ile savaşmış ve bunları yenerek kızı almıştır. Kan Turalı'nın kızı alıp obasına gelmesi üzerine babası gelin otağı kurdurmuş, Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç keserek düğün toyu vermiştir (Ergin, 2014, s.157). Dede Korkut Boylarında görülen düğün toyları ile topluma yeni kurulan ailenin haber verildiği gibi düğün toyunda kesilen hayvanların yeni bir ailenin kurulduğu için de tanrıya şükür amacıyla kurban edildiği söylenebilir. Özellikle düğün toyunda erkek hayvanların kesilmesi hayvanların kurban edildiği düşüncesini desteklemektedir. Dede Korkut Boylarında görülen düğün toyuna, Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey zamanında da rastlanılmaktadır. Tuğrul Bey Abbasi halifesinin kızı ile evlendiğinde düğün toyu olarak ifade edebileceğimiz bir ziyafet vermiştir (Gönüllü, 1988, s.28). İç Anadolu bölgesinde de halka düğün yemeklerinin verilmesi ve bu yemeklerin "halk yemeği" olarak adlandırılması kültürel süreklilik bağlamında önemli bir yer tutmaktadır.

Düğünlerde yemeğin yanı sıra çeşitli eğlenceler de düzenlenmekte olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Dede Korkut Boylarından, Bamsı Beyrek Boyunda, Bamsı Beyrek esir olduğu kaleden kaçarak yurduna gelirken yol üzerinde bir ozan ile karşılaşmış ve ozana nereye gittiğini sorduğunda ise ozan düğüne gittiğini söylemiştir. Ozana atını vererek onun yerine geçen Bamsı Beyrek düğün yerine geldiğinde damat olan Yalancu oğlu Yaltacuk ve diğer beylerin damadın yüzüğüne ok atarak vurmaya çalıştıklarını görmüştür. Beyrek de bu yarışa katılarak yüzüğü vurduktan sonra Kazan Bey'in huzuruna çıkmış, Kazan Bey'den şölen yemeğine gitmek için izin aldıktan sonra da kadınların olduğu tarafa giden Bamsı Beyrek burada bulunan davulcu ve zurnacıları kovmuş kendi kopuz çalarak gelin olan kızın oynamasını istemiştir (Ergin,2014, s.89-91).

Bamsı Beyrek Boyunda görülen bu eğlencede, erkeklerin kendi aralarında ok yarışı gibi eğlenceler düzenledikleri, kadınların da kendi aralarında eğlendikleri görülmektedir. Düğünlerde ozanın çalıp söylemesi ile eğlenildiği gibi davul ve zurna gibi müzik aletleri kullanarak da eğlenilmiştir.

## Çocuk

Bozkır ailesinde çocuk önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk, ailenin devamını sağladığı için çocuğu olmayan aileler toplum tarafından kınanmakta ve tanrının gazabına uğramış olarak düşünölmektedir. Bozkır toplumu içerisinde bir ailenin erkek çocuğunun olmaması ya da erkek çocuğunun ölmesi o ailenin bir felakete uğramış olduğu ve ocağının sönmesi ile ifade edilmektedir (Koca, 2010, s.119). Bozkır ailesinde çocuğun önemiyle ilgili birçok kaynakta bilgiler yer almaktadır. Bu kaynaklardan biri de Dede Korkut Boylarıdır. Dede Korkut Boylarında anlatılan olaylar, bozkır ailesinin önemine işaret ettiği gibi ailenin içerisinde çocuğun yeri ve önemine de dikkat çekmektedir. Çocuğu olmayan bir ailenin toplumda nasıl karşılandığına Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu önemli bir örnektir. Bu boyda anlatılanlara göre Bayındır Han, beylerini huzuruna çağırarak toy tertip etmektedir. Yine bu toylardan birini düzenlediği esnada toya katılan beylerin oturma düzenini beylerin sahip olduğu erkek veya kız çocuğuna ya da çocuğu olmayana göre düzenlemiştir. Erkek çocuğu olanı ak otağa, kızı çocuğu olanı kırmızı otağa yerleştirmelerini, çocuğu olmayan beyleri ise kara otağa oturtmalarını ve kara koyun yahnisinden yedirmelerini, onlara tanrının gazabının uğramış olduğunu görevlilerine söylemiştir. Bayındır Han'ın

bu toyuna katılan beylerden birisi de Dirse Han'dır. Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için toyun düzeninden sorumlu olan görevliler, kendisini kara otağa yerleştirmişler ve kara koyun yahnisinden getirmişlerdir. Dirse Han, Bayındır Han'ın neden böyle bir şey yaptığını sorduğunda ise görevliler Bayındır Han'ın çocuğu olmayana tanrı gazap etmiştir dediğini bu yüzden böyle davrandıklarını söylemişlerdir. Bu duruma kızan Dirse Han yanındaki askerleri ile birlikte obasına geri dönmüştür. Obasına gelen Dirse Han, hanımına neden bir çocukları olmadığını kızarak sorduğunda ise hanımı bir dilek toyu düzenlemesini ve tanrıdan bir çocuk istemesini söyler. Bunun üzerine Dirse Han deveden buğra, attan aygır, koyundan koç kestirerek bir dilek toyu düzenler. Bu toyda Oğuz beyleri dua ederler ve Dirse Han'ın bir müddet sonra bir oğlu olur (Ergin, 2014, s.24).

Bu boyda anlatılanlar esasında bozkır hükümdarı tarafından düzenlenen hükümdar toyuna ve bu toydaki oturma düzenine ait bilgiler vermesinin yanı sıra çocuğu olmayan ailenin toplum içindeki durumuna işaret etmektedir. Çocuğu olmayan aileler, kurbanlar keserek ve dilek toyları düzenleyerek tanrıdan bir çocuk istemektedirler. Söz konusu aileler tarafından düzenlenen dilek toyları tanrıya yaptıkları duanın kabul olması amacıyla sunulan bir kurbandır. Günümüzde kişilerin dileklerinin olması için kurban adamları, dilek toylarının bir yansıması olarak düşünülebilir.

Bozkır aile yapısında oğlan ve kız için evlat tabiri kullanılmıştır. Çocuklar arasında her ne kadar kız veya erkek diye ayırım yapılmasa da bozkır ailesinin erkek çocuğa daha düşkün olduğu görülmektedir. Erkek çocuk, ailenin devamı olarak düşünülmektedir. Dede Korkut Boylarında: "Oğul babanın yetişenidir. İki gözünün biridir." şeklinde yer alan ifade de erkek çocuğun önemini göstermektedir. Bozkır töresinde bey olan kişinin oğlunun olması yetmez oğlunun da beyliğe layık olduğunu göstermesi gerekmektedir. Bu sebeple beyler oğullarının eğitimine önem vermişlerdir. Dede Korkut Boylarından, Kazan Bey Oğlu Uruz'un Esir Düştüğü Boyda, Kazan Bey yerine geçecek oğlu Uruz'u karşısında görünce üzülür. Neden üzüldüğünü soran oğlu Uruz'a ise daha kahramanlık gösterip ad almadın ben öldüğümde sana tahtımı vermezler diye üzüldüğünü söyler. Bunun üzerine Uruz, babası Kazan Bey'e oğullar hüneri babasından öğrenir diye cevap verir (Ergin, 2014, s.103). Bu boyda anlatıldığı gibi bozkır aile yapısında erkek evlatların yetişmesinde babalar sorumludur. Erkek çocukların babalarına son derece bağlı olduğu Dede Korkut Boylarında: "O zamanda oğul baba sözünü iki eylemezdi, iki eylese o oğlanı kabul eylemezlerdi." şeklinde ifade edilmiştir (Ergin, 2014, s.107).

Ailenin yeni doğan çocuklarına koydukları ad, çocuğun esas adı değildir. Erkek çocuğu adını toplum yararına kahramanlık göstererek almak zorundadır. Erkek çocuğu, kahramanlık göstererek hem ad almakta hem de alp olarak toplumdaki yerini almaktadır. Bozkır toplumunda herkes çocuğunun alp olmasını istemekte ve daha küçük yaştan itibaren çocuklar bu yönde eğitilmektedir. Erkek çocuğunun ad alması ile ilgili olarak Dede Korkut Boylarından, Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyu ve Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Boyu önemlidir. Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyunda, Bayındır Han, yılda bir kez toy verip beyleri ağırlar ve bu toy esnasında boğa ve deve güreştirilir. Yine bir toy esnasında boğa, güreş meydanına getirilirken görevlilerin elinden kaçır, bu esnada meydana oyun oynamakta olan çocukların üzerine gelir, çocuklardan bir kısmı kaçır, Dirse Han'ın oğlu boğa ile güreşir ve sonunda boğayı öldürür. Bunu gören beyler çocuğu alarak Dirse Han'a giderler ve çocuğun kahramanlık gösterdiğini söylerler ve Dede Korkut çocuğa Boğaç adını verir (Ergin, 2014, s. 25). Ad alma ile ilgili bir diğer boy olan Bamsı Beyrek Boyunda ise Bamsı Beyrek tüccarların malını gasp eden düşmanları yenerek onların elinden malları kurtarır. Daha sonra tüccarlar Bamsı Beyrek'in babasının yanında önce Bamsı Beyrek'in elini öpünce, babası bu duruma kızır tüccarlar ise kızmamasını oğlunun kan döktüğünü mallarını kurtardığını söylerler bunun üzerine Dede Korkut çocuğa Bamsı Beyrek adını koyar (Ergin, 2014, s. 67). Kahramanlık gösterip ad alan kişinin, aynı zamanda toplumdaki yerini de aldığı Dede

Korkut Boylarından, Uşun Koca oğlu Seğrek Boyunda görülmektedir. Uşun Kocanın iki oğlu vardır. Büyük oğlu Egrek, Bayındır Han'ın sohbetine ne zaman isterse gelir Kazan Bey'in divanında ise diğer beyleri geçerek gelir, Kazan Bey'in önünde durur bu duruma kızan Ters Uzamış adlı biri ise Egrek'e kızarak burada oturan beylerin hepsinin oturdukları yerleri kahramanlık göstererek aldıklarını, onun kahramanlık göstermeden divanda yer alamayacağını belirttiği şeklinde anlatılmaktadır (Ergin, 2014, s.199).

Alp olan kişi toplumu koruduğu gibi yeri geldiğinde babasının yerine düşmana karşı savaşmaya da gitmektedir. Dede Korkut Boylarından, Begil oğlu Emren Boyunda, anlatılan Begil'in bir av esnasında bacağı kırılmış ve Begil'in bacağı kırıldığını duyan düşmanları ona saldırmak için harekete geçmişlerdir. Düşmanın bu saldırısını casusları vasıtasıyla öğrenen Begil, oğlu Emren'i yanına çağırarak düşmanın saldırıya geçtiğini kendisinin de bacağı kırık olduğu için düşman ile savaşamayacak durumda olduğunu bu nedenle de Kazan Han'a durumu haber etmesi ve yardım istemesini söyler. Oğlu Emren ise babasının atını ve savaş aletlerini isteyerek babası yerine savaşacağını söyler (Ergin, 2014, s.191).

Bozkır toplumunda erkek çocuğun düşmana esir düşmesi veya ölmesi hem ailesinde hem de toplumunda büyük bir üzüntüye neden olmaktadır. Dede Korkut Boylarından, Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un esir düştüğü Boyda, Uruz'un düşmana esir düştüğünü öğrenen annesinin ağıtlar yaktığı görülmektedir.

Ailede erkek çocukları ön planda olsa da kız çocukları da önemli bir yer tutmaktadır. Kız çocuklarının, erkek çocukları kadar ön planda olmamaları kız çocuklarına değer verilmediği anlamına gelmemektedir. Dede Korkut Boylarından, Bamsı Beyrek Boyunda, Bay Piçen beyin bütün Oğuz beylerinin huzurunda kız çocuğunun olması için dua etmesi, kız çocuğunun değerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Dede Korkut Boylarında anlatılan olaylar içerisinde, kızların bazı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Her ne kadar kız çocuklarının doğumları ve eğitimleri hakkında açıkça bilgiler görülmesi de kız çocuklarının da erkek çocuklar gibi savaşçı olarak eğitildikleri, onların da ata binme, çeşitli savaş silahları kullanarak savaşabilme gibi yeteneklerinin olduğu görülmektedir. Savaşçı olarak yetişen bu kızlardan bazılarının, toplumun ileri gelen bazı ünlü alplarını mağlup ettikleri de kaynaklarda yer almaktadır (Şahin, 2012, s.135). Bir bozkır kavmi olan İskitler, hem erkek çocuklarını hem de kız çocuklarını savaşçı olarak yetiştirmişlerdir (Durmuş, 2007, s.101). Dede Korkut Boylarında görülen Selcen Hatun ve Banu Çiçek'in de savaşçı özelliklerinin olduğu görülmektedir. Her ikisi de iyi ata binmekte, iyi ok atmakta, bir alp ile at yarıştıracak ve güreşebilecek derecede mahir birer savaşçıdır. Savaşçı özellikleri bulunan Selcen Hatun'un anlatıldığı Kan Turalı Boyunda alpların kullandığı yaylardan kullandığı ve Kan Turalı uyurken düşmanla savaşarak Kan Turalı'yı düşmandan kurtardığı görülmektedir. Savaşçı özelliği bulunan Banu Çiçek'in anlatıldığı Bamsı Beyrek Boyunda ise Banu Çiçek toplumun ileri gelen alplarından olan Bamsı Beyrek ile at yarışı, ok atımı yapmakta ve güreş tutmaktadır (Şahin, 2012, s.135). Bozkır ailesi içerisinde kızların, savaşçı eğitimi alarak savaşçı olmalarının yanı sıra süt sağmak, yemek ve ekmek yapmak, kardeşlerine bakmak gibi evler işlerinde de annelerine yardımcı oldukları görülmektedir (Koca, 2010, s.127).

## Kardeş

Bozkır ailesi içerisinde yer alan kardeşler arasında da sıkı bir bağ vardır. Kardeşler her türlü tehlikeye karşı birbirlerini korumakta gerektiğinde kardeşi için ölümü bile göze almaktadır. Dede Korkut Boylarından, Uşun Koca oğlu Segrek Boyunda anlatılan, Segrek'in düşmana esir düşmüş olan kardeşi



Egrek için mücadele ederek onu kurtarması aile içerisindeki manevi bağların ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Dede Korkut Boylarından olan Basat'ın Tepegözü öldürmesi Boyunda da kardeş sevgisi anlatılmaktadır. Basat'ın, kardeşinin Tepegöz tarafından öldürüldüğünü öğrendiğinde duyduğu üzüntü Dede Korkut'ta: "Karanlıklı gözleri yaşla doldu. Kardeşim diye çok ağladı, feryat figan kıldı." ifadeleriyle anlatılmıştır. Bunun üzerine Basat'ın, Tepegözle savaşmaya karar vermesi ve Tepegözü öldürerek Oğuz halkını kurtardığı anlatılır. Kardeşin ölümü ile duyulan üzüntüye Orhun Yazıtlarında da rastlanılmaktadır. Bilge Kağan'ın kardeşi Kül Tigin'in ölümünden duyduğu üzüntü yazıtlarda "Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti kendim düşünceye daldım. Görür gözüm görmez gibi. Bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım zamanı tanrı yaşar insanoglu hep ölmek için türemiş. Öyle düşünceye daldım gözden yaş gelse mani olarak gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım." ifadeleriyle yer almaktadır (Ergin, 2012, s.30-31).

Dede Korkut Boylarında, kız kardeşlerin de erkek kardeşlerine bağlılıkları görülmektedir. Kız kardeşler, erkek kardeşlerin düşmana esir düşmesi veya herhangi bir sebepten dolayı ölmesinden büyük bir üzüntü duymaktadırlar. Dede Korkut Boylarından, Bamsı Beyrek Boyunda, Bamsı Beyrek esir düştüğü kaleden kaçarak obasına ozan kılındığında geri döner ve otağına geldiğinde kız kardeşlerini görür ancak kız kardeşleri onu tanıyamaz ve kız kardeşi ozanı görünce abisi Bamsı beyrek'in hünerlerini anlatır ve ona yolda böyle bir kişiyi görüp görmediğini abisi Bamsı'nın esir düşmesinden büyük üzüntü duyduğunu söyler (Gökay, 2007, s.77). Bamsı Beyrek'in kız kardeşinin söylediği bu sözler kardeşlerin birbirlerine olan bağlılığını kardeşlerden birinin düşmana esir düşmesi veya ölmesinden kardeşlerin ne kadar üzüntü duyduklarını yansıtmaktadır.

## Sonuç

Bozkır coğrafyasında aile, toplumun en küçük birimi ve temel taşıdır. Baba ailesi tipinde olan bozkır aile yapısında diğer toplumlarda olduğu gibi otoriter bir baba yapısı görülmez. Annenin ve babanın, ortak sorumluluk alarak aileyi bir dayanışma içinde yürüttükleri görülmektedir. Aile, evlenme ile ortaya çıkmaktadır. Bozkır toplumunda, evlenecek olan erkek çocuğunun öncelikle kahraman olması, ad alması istenmektedir. Evlenecek çocuğu olan aile, kız tarafına haber göndererek kızı istemekte olup eğer taraflar arasında yapılan görüşmeler olumlu ise kız tarafı da kalın adı verilen hediye istemektedir. Kalın, erkek tarafından kız tarafına verildiğinde ise söz kesilmiş olmaktadır. Söz ile birlikte küçük düğün adı verilen nişan töreni yapılmaktadır. Nişan töreninden sonra ise ulu düğün adı verilen düğün toyu ile yeni kurulan aile hem topluma ilan edilmekte hem de kurulan aile için tanrıya şükür amacıyla kurbanlar kesilmektedir. Düğünlerde yemeklerin yanı sıra çeşitli eğlenceler düzenlenerek eğlenilmektedir. Bozkır ailesinde çocuk önemlidir. Çocuğu olmayan aileler tanrı tarafından gazaba uğramış olarak görülmektedir. Çocuğu olmayan ailelerin dilek toyları düzenleyerek çocuğunun olması için dualar etmesi ve bunun günümüzde adak kurbanı olarak devam etmesi ise ayrı bir önem arz etmektedir. Bozkır coğrafyasının zorlu şartları erkek çocuğunu ön plana çıkarmıştır. Soyun devamı olarak görülen erkek çocuğunun kahramanlık göstererek ad alması ve alp olması ise her ailenin dileği olarak görülmektedir. Kız çocuklarının da tıpkı erkek çocukları gibi savaşçı olarak yetiştirilmiş oldukları bilinmektedir. Bozkır ailesi içerisinde kardeşlerin de birbirine sıkı sıkıya bağlı oldukları görülmektedir. Kısacası bozkır toplumunun temeli olan aile hakkında verilen bilgilere bakıldığında, ailenin sağlam temeller üzerine kurulduğu ve aile fertlerinin birbirine sınıksız bağlarla bağlı olduğu görülmektedir.

**Kaynakça**

- Durmuş, İ. (2007). *İskitler*, Ankara: Kaynak Yayınları.
- Erbay, H. (2016). *Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey*, Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Orhun Abideleri* ,(4 b.) İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M.(2014). *Dede Korkut Kitabı*, (50. b.) İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gökyay, O.Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gömeç, S. (2009). *Türk Destanların Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gönen, S. (2006), “Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Adetleri”, Millî Folklor 18(69):62-70.
- Gönüllü, A.R. (1988). “Yağmalı Toya Dair Notlar”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:17.
- Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Millî Kültürü*, (29 b.) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaplan, M. (2014). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Tip Tahlilleri* (9 b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaşarlı, M. (2015). *Dîvânü Lugât'it-Türk (2.b.)*, Çev. Ahmet Bican Ercilasun- ZiyatAkkoyunlu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koca, S. (2010). *Türk Kültürünün Temelleri-2*, Ankara: Pelin Ofset Tipo Matbaa.
- Oğuz, M. Ö. (1996). “Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kardeşler Arası İlişkiler”, Millî Folklor, 4, s.37-41.
- Oğuz, M. Ö. (2004). “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, Millî Folklor Dergisi, Sayı, 62, sf.5-7.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişim Çağları*, İstanbul: Türk DünyasıAraştırma Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu, S.-Duymaz A.(2014). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (9 b.) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2012). “Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme” Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı:33.
- Şeşen, R. (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Togan, Z. V. (1981) *Umumi Türk Tarihine Giriş*, (3 b.) İstanbul: Enderun Kitabevi.